

Køer på sommergræsning i rød- og hvidkløvermark. Maleri af N. P. Mols, 1907.

sin kløvermark og på græsgangen rød og hvid kløver» (21). Godsejere og Det kgl. Landhus-holdningsselskab agiterer stærkt for kløveravlen, som fra o. 1820 er almindelig (11); man kender flere afarter af rød- og hvidkløver (22), den anvendes bl.a. som grøntfoder til fedesvin (23). I de fleste egne af Frederiksborg amt er rød- og hvidkløveren 1831 »nu så almindelig i brug hos bonden, at den mand, som forsømmer at udlægge sine jorder dermed, anses for en efterladende agerdyrker« (24). Man sår om foråret fra skellene frøene med avnerne ind over rugen, når denne er ved at skride (NSjælland; 25). I NVSjælland bliver før o. 1830 ikke sået kløver eller græsfrø i udlægs-marker, helbrak indføres først efter 1840 (26). I Sønderjylland er havren udlagt med kløver mest anvendt til »skærehavre« = hestefoder (27); 1808 oplyses, at man på Bornholm har dyrket kløver en halv snes år på enkelte gårde (28). Så sent som o. 1870 er græs (hø) udlagt med kløver meget sjældent i NVJylland (29).

På Strynø har først rød-, derefter hvidkløver-avlen spillet en stor rolle, sml. ovenfor, tanggødningen (bd. 1) gjorde på én sommer kløveren så frodig, at den midt i juni kunne slås som hø, om efteråret høstede man frøet, så blev marken af-

græsset; årligt solgtes for ca. 1600 rigsdalere kløverfrø. På Tåsinge blev al ikke kornbærende jord udlagt med rød- og hvidkløver, en landmand kunne hvert år sælge frø for 30–50 rgd., men det meste frø, som tåsingerne handlede med, var avlet på Strynø, Ærø, Langeland o.a. steder (30).

Rød- og hvidkløveren er nu Danmarks vigtigste foderplante i kortvarigt græsleje, næppe nogen anden foderurt har hjulpet dansk landbrug mere; arealet til frøavl var 1958 8.533 ha, 1963 6.471 ha, 1967 4.933 ha med 1.881 t udbytte.

Dyrkningen af hvidkløver begyndte omtrent samtidig eller lidt senere end rød- og hvidkløverens, først i renbestand, siden mest i forskellige græsblandinger. Avlen beskrives og anbefales 1763 (31) og 1799 (32), frøet er sandsynligvis indført fra Nordtyskland, og dyrkningen i større stil begynder o. 1780 (33), fra 1787 på Strynø (6); o. 1800 er hvidkløveren genstand for megen opmærksomhed og nogle landmænd foretrækker den frem for rød- og hvidkløveren (34), den dyrkes adskillige steder, således på Ærø, og sås undertiden i blanding med rød- og hvidkløver (35). I Thy dyrkes (1812) mest hvidkløver, rød- og hvidkløveren er sjældent

(36). På Strynø tog man halvdelen af ærtemarken til hvidkløver, stykket tjente første år som vinterfoder, det næste til frøavl, derefter til græsning, før man pløjede den ned til byg (30), se iverigt under rødkløver.

Nu er hvidkløveren vor vigtigste bælgeplante på vedvarende afgræsningsmarker; arealet til frøavl var 1963 9.588 ha, 1967 8.530 ha og udbyttet 4.648 t.

Alsikekløveren indførtes fra Sverige o. 1840 af etatsråd N. E. Hofman (Bang), Hofmangave NFyn, der agiterede for udbredelsen. Men først efter 1864 dyrkes den mere almindeligt i græsmarker uden dog at få større betydning for vort landbrug (37). Hø med alsikekløver fik skyld for at gøre mælken bitter (38). Arealet til frøavl var 1958 544 ha, 1963 129 ha, 1967 144 ha.

Harekløver blev 1830 ved en fejltagelse sået på mark ved Hofmangave NFyn og gav et ret godt udbytte, men dyrkningen alligevel opgivet (39), humlekløver 1812 forsøgsdyrket ved Sindinggård i MJylland (40), blodkløver fra o. 1860 hist og her som foderplante, men uden positive resultater (41).

LITTERATUR: (1) 103 52; (2) 697 139 jf. 443 436f; (3) 146 2,1758,307-12 og 7,1763,359ff (m. dyrkningsanvisn.); 191 2,280f; 488j 1,275 (sagn); (4) 376 2, 1841,111f; (5) 146 2,1758,311; (6) 667 6,1803, 329f; 18 1929,1347-52; 939 1930,369-71; (7) 339 22; (8) 385b 1786; 955 1906,103; (9) 612 19; (10) 190 4,49-64 jf. 576 5,1799,209-12; (11) 512 33,1900,163; 304 225f; (12) 194 2,1790,395 jf. 4,1794,195; (13) 18 1929,1347-52; (14) 450 100; 194 6,1800, fortalen; (15) 675 1,43; (16) 688 2, 69; (17) 667 8,1805,88; (18) 57 2,1803,232; (19) 398 1806,688 og 1821,782; (20) 941 69, se dog 941f 24f (fra midten af 1840'erne); (21) 471 137; (22) 516 1817, 63-74; (23) 189 4,1820, 74; (24) 798 223; (25) 941f 24f; (26) 24b 83; 840 1948,13; (27) 520 8; (28) 675 11,1809,322ff; (29) 903 124; (30) 339 104,125,138; (31) 146 7,359ff; (32) 576 5,212f; (33) 191 2,282; (34) 57 2,1803,235; (35) 398 1806,687 og 1821,781; (36) 57c 7,168; (37) 515 1854,184; 512 9,1876,479; 510 2,434; 191 2,283; 304 227; (38) 512 5,1872,333f; (39) 191 2,283; (40) 939 5,1,1876,667; (41) 94 1,1866,20; 512 1888,265f.

SÅNING OG HØST

For at få ukrudtsfri udsæd plukkes de modne kløverbheder undertiden med hånden (NFyn; 1). Kløver og græs skal sås i månens opgang, så gror marken hurtigst op (2). I NSjælland bliver frøene fra skellene slynget ind over rugmarken,

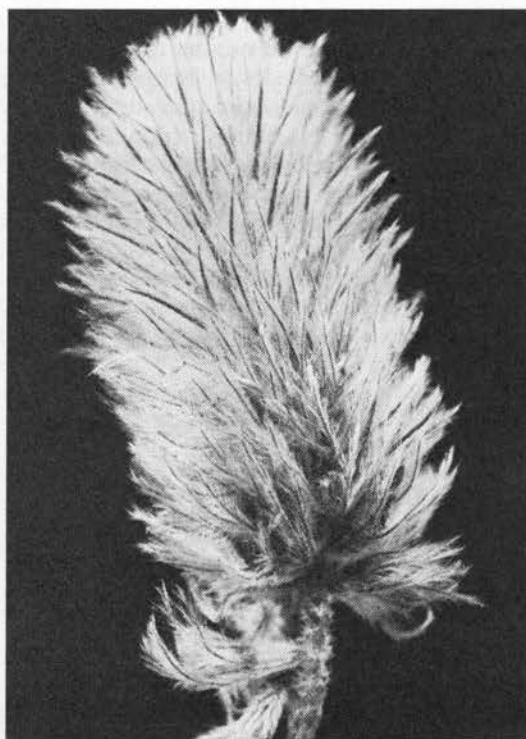
se s. 218. — Kløver og klitt (klinge) · kan få bonden til at stritt' (knejs), men hejre og skråd (skjaller) · gør ham bår (nøgen) (VJylland; 3). Før marken slås til hø, skal græsset dri (dræ), kløveren kop yv o: koppe ud (blomstre) — dens blomsterhoveder ligner humlens »kopper« (Fyn; 4). Pigen, der bandt det sidste kløverbeg, blev drillende kaldt »kløverbeg« (Aversi SSjælland; 5). I Årslev ved Slagelse fik en hel kløverbeg lov at rådne om vinteren, ejerens udtalelser tydede på, at det var som et offer til en ukendt magt (6).

LITTERATUR: (1) 760 63; (2) 488g 1,32; 161 1906/24:491; (3) 161 1906/23:2401; (4) 519 68 jf. 520 18f; (5) 642 42; 250d 79; (6) 642 40.

FORSKELLIG ANVENDELSE

Der kunne brygges en te af hvidkløverbeg, det nævnes 1760 fra Anholt og 1806 (1). I mangeltider blandes de knuste blomster af rød-, hvid- og harekløver i brødmel, som deraf får en rødlig farve (Danmark? 2). — Rødkløverens unge

Harekløver. (HO).

blade kan anvendes som gemyse og staves til »kløverbrød« (3).

Tørrede hvid- og rød-kløverblomster er blevet røget af drenge (Langeland o. 1900) som tobakserstatning eller anvendt til at drøje tobak med (Himmerland o. 1890) (4), under 2. verdenskrig fik man en »shagtobak« af tørre rød-kløverblomster fugtet med tobakssmag-essens (5).

Harekløverens blomsterhoveder skal være anvendelige til garvning (2). På Færøerne har man farvet tøj gult med hvidkløverblomster blandet med ulvefod (bd. 1) eller kløverblade med stilke kogt i urin (6). Rød-kløverens tørrede frøhoveder sættes på nybrygget øl der ikke ville gære (1648; 7) jf. s. 213.

Til høstgildet bindes af de vigtigste kulturplanter, bl.a. kløver, en høstkrans, der hænges op i dansesalen (Majbølle Lolland; 8). Af harekløver fletter man kranse, som anbragt i stuen skal trække fluerne til sig, så man undgår fluepletter på loftbjælkerne (Lolk SSlesvig o. 1900; 9). Harekløveren er en yndet vasepynt om vinteren.

LITTERATUR: (1) 488g 3,36; 398 1806,687; (2) 398 1806,687-89; (3) 712 41; (4) 634 12304,12891; (5) 107; (6) 873 149; 518 206,217f; (7) 697 93,139; (8) 549 163; (9) 634 13473/8.

BØRNELEGE

Børn »afsuger den nederste søde ende af blomsterne« på rød-kløver, når de er revet af (1761; 1), dette var og er endnu ret almindeligt (2), jf. navne s. 213. Jeg blødt mig strakte · i engens skød, · hvor kløvet rakte · sit sukkerbrød *H. V. Kaalund* 1840 (3). Om sommeren gik mange børn og voksne og tyggede kløverblade, spiste eller spyttede dem ud (4).

Af hvidkløvers langstilkede blomsterhoveder fletter børn kranse og »diademer«; harekløverens er deres »katte« o.a. husdyr (5), jf. navne s. 214.

LITTERATUR: (1) 696 433; (2) 634 12060 (Manø); 107; (3) 506 45; (4) 488f 3, 54; 634 12129 (Himmerl.); (5) 854 22,1960,26.

LÆGEMIDLER

Begyndelsen af 1400-t: trifolium (kan også gælde bukkeblad, bd. 4) indgår i drik mod hovedpine; anvendes knust til urindrivende omslag på navlen (1).

Christiern Pedersen 1533: bladene opblødt i vand anbringes på tindingerne for svimmelhed og hovedpine (5b), ølafkog af hele planten med smør drikkes for sidesting (26b), te af blade og

blomsterknopper mod lungesot (20b), vin- eller øldekøkt af frøene mod vattersot (35a); rød-kløver kogt i øl drikkes for maveonde (32b), øl- eller vinafkog af kløverblade (i kildeskriftet: stenklover!) drikkes for blærelidelser (61a).

Henrik Smid 1546ff (2): blomster eller frø, kogt i honningvand til klyster, der opbløder tarmenes hårde og seje slim, heler og læger tarmsår og stiller deres smerter; samme kogt i vand og olie tjener til modnende omslag på hårde knuder og bylder.

Simon Paulli 1648, 262f: bønderne bruger rød-kløverens blade, blomster og frø til afkog i kildvand eller øl, de tilsætter smør og får en salve, »hvilken de plejer, når de har gjort heftigt og stort arbejde, så at de frygter et lem kan være skadet, at lægge i en klud og binde den om samme lem, som er ømt, såsom håndled, fødder og andre sådanne steder«. – Harekløver skal kunne stille næseblod og blodsot (dysenteri).

Te af bl.a. hvidkløver stimulerer menstruationen, men sødmælksafkog modvirker for kraftige menses (3), hvidkløverte (SSlesvig; 3b) eller vinafkog drikkes mod leukorroe, underlivet bades med vandafkog (klog kone i Himmerland; 4).

Udtræk af harekløver er drukket mod diarré (NSjælland; 5) og givet kalve for samme sygdom (Sønderjylland; 6), sml. navne s. 214; te af planten modvirker blodstyrning (7), er blodrensende og læger skinnenebensår (Rømø o. 1880; 8). Afkog af rød-kløver modvirker betændelse, destilleret vand af planten anvendes til badning af røde øjne (9). – Blomster af rød- og hvidkløver føres på nogle apoteker.

Ko med tuberkulose skal have omslag af kløverblomster, malurt og bynke kogt i øl (10). – Får, der foræder sig i ny kløver, får høvlspåner i øl (Stevns; 11).

Spiser man årets først fundne hvidkløver, får man ikke halsbrand eller ondt i halsen resten af året (Jylland, Falster; 12), men en god hukommelse (VJylland; 13); det første firkløver spist værnede mod koldfeber = malaria (Sjælland; 14), eller patienten skal uset stryge begge hænder eller ansigtet mod kløvermarken og sige: God dag, god dag, herr Kløver, her gi'r jeg dig min feber, adjøs, adjøs herr Kløver, her har du min feber! (Angel; 15).

Får koen kløverfrø indbagt i brød, er mælken beskyttet mod forhekselse; forgørelsen kan også overføres magisk til en kløvermark (16).

LITTERATUR: (1) 15 6,78; (2) 841 1577, 75b; (3) 488o 204f; (3b) 107 1973; (4) 748 97; (5) 689 2,727;

(6) 107 1940; (7) 228e 3,557; (8) 631b 18,1960-61,17; 634 12951; (9) 718 1838,82; (10) 83 162 (1868); (11) 699b 101; (12) 414 1879,151; 488 4,1880,394; 488i 4,593; 865 194; (13) 466 167; (14) 830 4,1885,16; (15) 885 15,1938-39,142 (o. 1870); (16) 83 221 jf. 222,238.

FIRKLØVER OG FEMKLØVER

En legende fortæller om Adam og Eva, at de før uddrivelsen fra paradiset plukkede en plante med fire blade, der stod ved udgangen. Det ene blad blev revet af, inden de plantede den ved deres nye hjem; Adam sagde: de tre blade betyder tro, håb og kærlighed, men det fjerde var lykkens blad. Det hørte en engel, den fandt bladet og lod vinden føre det videnom. Derfor finder vi firkløveren snart her og snart dér – som et lykketegn (1).

Firkløvere må ikke opledes, kun det tilfældigt fundne bringer lykke (vist alm.; 2). Efter plukningen skal det svinges tre gange over hovedet (ØJylland; 3). Ved fundet må man ønske noget og det går i opfyldelse (alm.). Den, som har held til at finde mange firkløvere, får megen lykke her i livet (Møn; 4), finder den vil blive rig, få held i kærlighed (ØJylland; 5), men kastes firkløveren bort, bringer det ulykke, derfor skal man »passe godt på lykken« og gemme det omhyggeligt (Horsenseggen; 6); det skal lægges ind på brystet, og forsvinder det uforvarende derfra, bringer det ulykke (SSlesvig; 7); man skal forære det til den, man holder af (NSjælland; 8). Finderen kommer engang til at eje 4000 rigsdalere (5). Hvis man efter fundet på hjemvejen møder en mand eller kvinde (modsat ens eget køn), vil vedkommendes navn have samme for bogstav som ens vordende kæreste (9). – Kløverblade med de fire hjørter stillet sammen · spår om latter og om lykke under aftenflammen *Knud Wiinstedt* (10).

Unge piger går med et firkløver på sig for at blive lykkeligt gift og ikke »lokket« = forført: bærer du smærte, hvor hjertet slår, · er du skærmet mod ondt, hvor du end går (VJylland; 11), anbragt i pengepungen giver firkløveren rigdom (Bogø; 12), og med et firkløver syet ind i vesten eller ubevidst på sig vinder man altid i kortspil, lotteri etc. (13); værnepligtige eller deres pårørende lægger et firkløver i lommen, når de skal til session, og håber så at trække frinummer (Fyn; 14).

Mange sportsfolk benytter firkløveren som amulet. Kajakroersken Karen Hoff ledte gerne før start efter et firkløver for at lægge det i båden (15), fodboldspilleren Kurt Krahmer fik før kamp et firkløver af sin mor og lagde det i sin

ene støvle (16), en anden fodboldspiller gik altid med et presset firkløver i plasticetui i baglommen, engang cyklede han hjem for at hente amuletten (15), bokseren Christian Christensen fik før en kamp i Wien sendt 15 firkløvere fra venner i Danmark (17), og det sker, at et sportsholds fans overrækker firkløver før en vigtig kamp (18). En væddeløbshest fik før start nogle netop fundne firkløvere at æde, ejeren og jockeyen spiste hver et (19).

Et firkløver er som lykketegn anbragt på Genforeningsstenen i Hvilsager, Stokkemarke, Linå og Donnestrupgård (20). Firkløvere indgår tillige med normale kløverblade i Landbrugslotteriets seddelmotiv (1947); om firkløver i kommunevåben, som varemærke, emblem etc. se s. 215.

Tryllekunstnere kunne forblænde publikums øjne, så det så ud, som om han krøb gennem en træstamme, men han havde ingen magt over den, der bar et firkløver. Et navnlig i Jylland udbredt sagn beretter om ung pige, som uden selv at vide det gik med et firkløver på sig, og derfor kunne se, at manden krøb uden på stammen; hun fortalte det, men bagefter fik han listet firkløveren fra hende og bildte hende ind, at hun gik i vand, så hun til alles morskab løftede skørterne højt op (21).

Mange bar et firkløver i ringfingerens vante, i lommeur, bøsken o.a., thi hvad det var fæstet til, kunne ikke forhekkes (VJylland; 22). Det gav held at kaste firkløveren, man fandt, i malke-spanden (Ølstykke; 23).

Med et firkløver på sig kan man natten før skærtorsdag se troldkællingerne ride til Blågålle og derfra til kirken, hvor de sidder med en strippe på hovedet (ØMøn; 24), ligeså før St. Hans dag eller aften ved en korsvej se heksene ride til Norge og genkende dem, når de går i kirke (Jylland; 25), de bærer da en skalgryde på hovedet (Hindsholm Fyn; 26). Skjuler man et fir-

Firkløver i Dansk Sygeplejeråds emblem.

kløver i eller under stolesædet, røber heksen sig – hun kan ikke slippe fri (27). Pige med firkløver så nisserne danse (Sønderjylland; 28). I eventyret »Lygtemændene er i Byen, sagde mosekonen« (1865) finder digteren – H. C. Andersen – syv firkløvere, han lægger dem i lommen og kan nu se mosekonen.

Et firkløver plukket St. Hans dag og anbragt i huen værner mod tandpine det følgende år (Øjylland; 29).

Det var for jyske hyrdebørn en hel sport at finde en *smærfire* (30). Børn opleder firkløvere til bogmærker, unge piger lægger dem i poesibogen (31):

Dér har vi ledt om lykkens firekløver, · og fandt vi én, hvor var vi barneglade, · vi bar den hjem, vi varsomt ud den glatted' · og gemte den blandt salmebogens blade. *Hansigne Lorenzen* (32).

Firkløvere bruges som bordpynt (33), en guldsmed i Århus forsølver dem til amuletter (1953; 34). Firkløvere blandt trekløvere var i den guldkrans, som danske skolebørn 1892 gav til Christian IX's og dronning Louises guldbrillup.

Fru Karen Borch i Klejs ved Juelsminde har »Danmarksrekord« i firkløverplukning; hun begyndte at søge efter dem 1951 og havde ti år senere fundet over 20.000! Enkeltvis eller i buketter forærer hun mange tusinde til folk, der

Et firkløver i lommen skulle gøre nisserne synlige for almindelige mennesker. Tegning af Niels Skovgaard til Axel Olrik: Danske sagn og eventyr, 1924.

Et firkløver bevirkede også, at man Sankt Hansnat kunne se heksen ridt til Bloksbjerg. Tegning af Louis Moe til Ludvig Holberg: Peder Paars.

besøger eller skriver til hende, til kendte fodboldhold, bryllupper osv., men de er ikke til salg – »man sælger ikke lykken«. Hver gang hun plukker et firkløver, siger hun: Gud give os lykke og gode råd, sin nådes lys os tilsende! (Hans Christensen Sthen 1589) (35).

Det var (er) en lige så udbredt tro, at *femkløveret* varslar eller bringer uheld, ulykke etc. (36); det giver »fandens lykke« (Jernved ved Bramming) og at finde to femkløvere på samme sted betyder, at man får klø inden aften (Møn; 37); finder kvinde et femkløver, varslar det, at hun vil få et »uægte« barn, blive »lokket« (forført) (M og VJylland; 38). Uheldsvarslet kan dog opheves, hvis man spytter på femkløveret (Himmerland; 39), fjerner det ene småblad (NSjælland) eller giver femkløveret som gave til den, man ønsker ulykke (40).

Også 6- og 7-kløvere anses for ulykkebringere